

ПЕДАГОГІЧНА ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА

УДК 37.011.3-051[373.2:373.3]:3.071:37.018.46(438)

*Тереза Яницка-Панек,
м. Лодзі (Польща)*

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК УЧИТЕЛІВ ДОШКІЛЬНОГО І ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

У статті проаналізовано особливості післядипломної освіти вчителів дошкільного і початкового навчання в Польщі. Схарактеризовано дві моделі післядипломної освіти – «споживча модель» і «прогресивна модель». «Споживча модель» післядипломної освіти характеризується тим, що конкретні педагогічні знання отримуються з метою задоволення нагальних потреб, пов'язаних із удосконаленням практики педагогічної роботи. В основі «прогресивної моделі» лежить положення про те, що тільки творчий, розвинений педагог, який володіє соціально-психологічними вміннями, здатен забезпечити особистісний та інтелектуальний розвиток учнів. Крім того, тільки той педагог, який самореалізується, може повноцінно формувати у своїх вихованців потребу в самореалізації.

Ключові слова: *професійний розвиток, вчителі, дошкільне навчання, початкове навчання, післядипломна освіта, «споживча модель» навчання, «прогресивна модель» навчання.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти Республіки Польща система педагогічної освіти повинна мати відкритий, інноваційний, гнучкий, гуманний характер, відрізнитися перспективністю і безперервністю, має забезпечувати всебічну підготовку вчителя до виконання його професійних функцій, озброювати знаннями із суспільної комунікації, володінням іноземними мовами, гарантувати раціональне співвідношення між предметною, загальнопедагогічною і методичною підготовкою. Реалізація педагогічного самовдосконалення викладачів забезпечується через різні форми підвищення кваліфікації та професійного вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед форм підвищення кваліфікації слід назвати післядипломну освіту. На думку В. Оконя, післядипломна освіта – це форма навчання, призначена для випускників вищих навчальних закладів, які глибше спеціалізуються на будь-якій обраній галузі знань; отримання післядипломної освіти не дає будь-яких спеціальних повноважень, проте є основою професійної кар'єри [3].

До середини 90-х років минулого століття післядипломна освіта сприяла вдосконаленню, актуалізації знань у певній галузі, розширенню змісту навчання. З другої половини 90-х років з'являється новий вид післядипломної освіти, що уможливорює отримання кваліфікації вчителя з певного предмета або кваліфікації, необхідної для проведення певного типу занять. Цей вид післядипломної освіти можна назвати школою нових можливостей, бо завдяки йому реалізуються творчі плани вчителів щодо впровадження інноваційних ідей у педагогічну практику. Отримання післядипломної освіти – це інвестиція в людські ресурси, інвестиція рівноцінна, навіть більша, ніж матеріальні або фізичні інвестиції. Післядипломна освіта дає можливість своїм слухачам обмінюватися досвідом роботи, представляти перевірені рішення, вчитися один в одного.

Визначають дві моделі післядипломної освіти – «споживча» і «прогресивна». «Споживча модель» характеризується тим, що конкретні педагогічні знання отримуються з метою задоволення нагальних потреб, пов'язаних із удосконаленням практики педагогічної роботи. Дана модель не передбачає розвитку особистісних якостей учасників навчання. Кардинально відрізняється від неї «прогресивна модель». В її основі лежить положення про те, що тільки творчий, розвинений педагог, який володіє соціально-психологічними вміннями, здатен забезпечити особистісний та інтелектуальний розвиток учнів. Крім того, тільки той педагог, який самореалізується, може повноцінно формувати у своїх вихованців потребу в самореалізації.

Мета статті – узагальнити результати дослідження в учителів мотивації підвищення кваліфікації, що дасть змогу розробити методичні рекомендації щодо вдосконалення змісту та організації післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Анкетування 76 вчителів, які проходили післядипломне навчання з проблеми «Організація дошкільної та початкової освіти» в Радомі, Пйотркув-Трибунальському та Скерневіце було проведено з метою вивчення

мотивів підвищення кваліфікації. Воно дозволяє дійти висновку про те, що насправді не прагнення до самореалізації та саморозвитку, а ринок праці викликає турботу вчителів про те, щоб зберегти місце роботи, і змушує прийняти відповідне рішення. На запитання анкети вчителі-респонденти відповіли так: розширення своїх знань – 7; отримання кваліфікації – 69; вимога директора школи – 1; підвищення кваліфікації – 1; участь у атестації вчителів (просування по службі) – 2; відсутність роботи за наявною спеціальністю – 1; підвищення рівня освіти – 1; можливість додаткової зайнятості – 8.

Виникає питання: якою мірою чинна модель післядипломної освіти вчителів відповідає сучасним умовам? Адже в її основі знаходиться учасник навчання і те, чим він повинен оволодіти в процесі навчання. Можливо, «споживча модель» післядипломної освіти відповідає прийнятій програмі навчання.

Критерії добору змісту програм мають дуже серйозні наслідки, що в результаті впливає на оцінку якості підготовки до нової педагогічної спеціальності. Так, респондентам у ході анкетування пропонували показати нове у змісті навчання. 12 осіб не надали жодної інформації щодо новизни. Деякі з опитаних відповіли: «глоттодидактика», «педагогіка гри», «метод навчального проекту», «приватні методики», «оцінка», «евальвація». Лише 4 із 76 опитаних відповіли, що з методикою навчання з 0 по 3-ій класи зустрілися вперше. Звідси напрошується висновок – учасники післядипломного навчання вже опрацьовували його зміст у процесі отримання першого фаху або під час професійного вдосконалення. Саме тому необхідно було б на початку навчання проаналізувати вміння вчителів, виявити рівень професійної компетентності кожного та на його основі модифікувати програму відповідно до потреб учасників.

Учителів, учасників дослідження, попросили надати пропозиції щодо зміни організації післядипломного навчання. Від більшості опитаних не надійшло жодної пропозиції, 2 з них відповіли, що повністю схвалюють програму навчання, 22 особи запропонували включити до програми навчання відвідування занять у дошкільному навчальному закладі з 0 по 3-ій класи.

Іншою є «прогресивна модель». У її основі лежить положення про те, що тільки той вчитель, який творчо розвивається, володіє соціально-психологічними вміннями, здатен забезпечити особистісний і інтелектуальний розвиток учнів. Варто зауважити, що опитані вчителі досить високо оцінили свої досягнення у сфері самоосвіти (таблиця 1).

Таблиця 1

**Оцінка досягнень учасників післядипломного навчання
у сфері самоосвіти**

Оцінка	Кількість обраних відповідей	Позиція (місце)
дуже добре	8	II
добре	60	I
задовільно	4	III
не впевнена (не впевнений) у своїй підготовці	1	V
не маю думки	3	IV

Обґрунтування: великий вибір спеціальної літератури; стежу за новинками літератури, поповнюю власну бібліотеку, використовую комп'ютер (у нас в школі є комп'ютери); відсутність комп'ютерної техніки; люблю знайомитися з новими методами навчання; знаю літературу, але в мене немає часу, щоб підготуватися до занять; відсутність обґрунтування.

Відповідь «не маю думки» дали ті вчителі, які ніколи не працювали з дітьми з 0 по 3-й класи і відчувають необхідність підтвердження або самоперевірки на цьому етапі навчання.

Самореалізація вчителів може виявлятися в їх активності на заняттях. У концепціях і програмах післядипломної освіти слід спиратися на особисті ресурси її учасників – розпізнати ці ресурси і стимулювати їх розвиток. Самооцінка вчителів у сфері їх активності на заняттях представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Самооцінка активності на заняттях

Оцінка	Кількість обраних відповідей	Позиція (місце)
дуже добре	35	II
добре	41	I
задовільно	–	–
не була активна (не був активний)	–	–
не маю думки	–	–

Обґрунтування: можливість дискусії – 42; уважно стежу за ходом доповідей і дотримуюся всіх вказівок при виконанні різних завдань – 5; атмосфера на заняттях дозволяє кожному висловити

певну думку – 27; готую матеріали до виступу – 14; беру активну участь ц групових вправах – 63; відсутність обґрунтування – 6.

Активності учасників занять сприяє спосіб організації і проведення занять, який дозволяє їм використовувати свій багатий досвід, що підтверджено відповідями, отриманими під час анкетування (див. таблицю 3).

Таблиця 3

**Фактори, що зумовлюють активність учасників у групі,
представлені респондентами**

Категорія відповіді	Кількість обраних відповідей	Позиція (місце)
Володіння досвідом і можливість поділитися ним із іншими учасниками групи	8	II
Робота в групах	60	I
Проблемні питання, які задавав ведучий	4	III
Ілюстрація теорії педагогічної практики	1	V
Інші відповіді (від учасників опитування) ¹	3	IV

Головним засобом, який сприяє якісній підготовці вчителів, є психологічна освіта, під якою розуміємо процес оволодіння практичними психологічними знаннями та продуманого формування умінь, необхідних для особистого і суспільного розвитку. Головним методом формування цих умінь є практичні (лабораторні) заняття (проводяться методом консультаційного проекту, навчального консультування, що дає можливість отримати багатий досвід).

На сучасному етапі підготовку вчителя розглядають у сутнісному, методичному і організаційному аспектах, називаючи їх професійними компетентностями вчителя (див. таблицю 4).

Обґрунтування: ґрунтовна і всебічна підготовка змісту занять була досягнута завдяки тому, що заняття вели практики; постійне вдосконалення і професійний досвід; участь у заняттях із психології, педагогіки, дидактики; не можу поставити собі найвищої оцінки, так як ще вчуся; програма занять з терапевтичної педагогіки у Вищих

¹ У польській системі освіти існує чотири атестаційних розряди вчителів. У статті розряди пронумеровано так: 1 – найнижчий, 4 – найвищий.

навчальних закладах мала такий самий зміст; працюю вихователем групи дошкільного навчального закладу вже 12 років і знаю чого потребує дитина; вмю писати конспекти занять, перевіряльні роботи, знаю програмний зміст і методичку; стаж роботи має велику перевагу; можу мати проблеми зі складанням перевіряльних робіт, так як у нульовому класі не займаюся цим; відсутність обґрунтування (29 осіб).

Таблиця 4

**Самооцінка професійної підготовки,
отриманої у процесі післядипломної освіти**

Оцінка	Кількість обраних відповідей		
	Сутнісний аспект	Методичний аспект	Організаційний аспект
дуже добре	16	14	4
добре	59	58	68
задовільно	1	4	1
не впевнена (не впевнений) у своїй підготовці	–	–	1
не маю думки	–	–	1
відсутність відповіді	–	–	1

Варто підкреслити, що вчителі можуть оцінити свої ресурси і можливості їх використання, помічають труднощі на шляху повного впровадження нової педагогічної теорії. За приклад можуть послуговуватися цитати висловлювань учителів, які взяли участь у дослідженні: «не завжди вистачає часу на те, щоб підготуватися до занять так, як хотіла б», «фінансовий аспект гальмує мою діяльність», «маю надто мало дидактичних матеріалів», «у нас у школі немає комп'ютерів», «у нас у школі створено дуже хорошу інформаційну базу, але не завжди, коли хочеш, можна нею скористатися». Вчителі стверджують, що поєднання роботи й післядипломного навчання вимагає від них додаткових сил і часу, відчують перевантаження професійними обов'язками.

Достатній і високий рівень підготовки, на думку вчителів, є водночас результатом післядипломного навчання і результатом професійного вдосконалення і перепідготовки. Цей факт підтверджують анкетні дані.

Більше половини опитаних учителів підкреслили, що післядипломне навчання є дуже гарною формою отримання додаткових кваліфікацій. Інші респонденти готові погодитися з такою оцінкою лише за певних умов. Наприклад, з'явилися такі відповіді: «Післядипломне навчання дає хорошу підготовку, якщо раніше стикався з педагогікою молодшого шкільного віку», «Якщо перша освіта не пов'язана з початковим навчанням, післядипломне навчання не є ефективною формою отримання додаткових кваліфікацій».

Учасники післядипломного навчання запропонували таке: ввести у програму навчання спостереження і аналіз занять в 0–3-х класах (у Пйотркув-Трибунальському); збільшити кількість занять із методик (часткових методик); у рамках 8-10-годинних занять із окремих предметів замінювати викладачів, щоб виключити монотонність; використовувати досвід учасників навчання (різні факультети, підготовку, досвід роботи); по можливості створювати відносно однорідні групи, наприклад, групи слухачів із першою спеціальністю «дошкільне навчання» готувати до роботи в I–III класах; групи слухачів з першою спеціальністю «початкове навчання» готувати до роботи в дошкільному навчальному закладі з дітьми 3-5 років; для випускників факультетів олігофренопедагогіки і терапевтичної педагогіки розробити програму підготовки для роботи з дітьми 3-10 років.

Висновки. Отже, проведене дослідження дає можливість зробити такі висновки:

1. Самооцінка вчителів щодо рівня їх підготовки у процесі післядипломного навчання тісно пов'язана з попереднім професійним досвідом. Вчителі, які працюють за фахом уже кілька років, добре і дуже добре оцінюють свою підготовку до другої (третьої) спеціальності. Вчителі, які не мали можливості працювати за першою спеціальністю, оцінили свою підготовку як задовільну. Істотний вплив на самооцінку підготовки вчителів до роботи в 0–3-х класах має попередній професійний досвід.

2. Результат післядипломної освіти є наслідком усіх форм удосконалення, перепідготовки, підвищення кваліфікацій.

3. Домінуючу позицію в післядипломному навчанні має «споживча модель». Головними мотивами післядипломного навчання вчителів є бажання не втратити (зберегти) роботу, пошук роботи, виконання формальностей, загроза звільнення, конкуренція серед учителів, демографічна і суспільно-економічна ситуація в державі,

але, на жаль, не потреба у власному розвитку, удосконалення своїх умінь, необхідність актуалізації знань.

4. Післядипломне навчання відіграє важливу роль в отриманні вчителем чергової (другої або третьої) спеціальності. Наприклад, учителі з першою спеціальністю «дошкільна педагогіка» мають можливість отримати підготовку до роботи в I-III класах початкової школи; вчителі початкового навчання – до роботи в дошкільному навчальному закладі, вчителі з іншими спеціальностями (соціальна педагогіка, олігофренопедагогіка, педагогічна терапія) – чергові подвійні кваліфікації для роботи в дошкільному навчальному закладі та в I-III класах початкової школи.

5. Позитивними моментами післядипломного навчання є: можливість для вчителів здійснити самооцінку особистісних і професійних якостей, використовувати власний досвід; робота в групах, практичні й лабораторні методи навчання; наявність висококваліфікованих викладачів; підготовка до розв'язання педагогічних задач; доступ до новітньої психолого-педагогічної, методичної літератури.

7. Негативними характеристиками післядипломного навчання є, на думку вчителів, професійне перевантаження, професійна кар'єра (атестація), навчання, робота, домашні обов'язки.

Представлені висновки, на нашу думку, можуть бути використані для вдосконалення змісту та організації занять у післядипломному навчанні: у концепції чіткої спеціалізованої підготовки – необхідність вироблення функціональних умінь учителя; у концепції функціональної орієнтації – необхідність для вчителя декількох кваліфікацій і діяльній формі навчання; в інноваційній моделі – методи і форми, що дають можливість активного, самостійного й обумовленого індивідуальними потребами отримання широких знань і вмінь.

Список використаної літератури

1. Janicka Panek T. Skuteczność zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej po trzech latach reformy / T. Janicka Panek – Warszawa : Wyd. „Fraszka Edukacyjna”, 2004. – 130 s.
2. Janicka Panek T. Projekty badawcze w naukach społecznych (z teorii i praktyki) / T. Janicka Panek . – Skierniewice : Wyd. PWSZ, 2010. – 217 s.
3. Оконь В. Словник педагогічний / В. Оконь. – Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1987. – 368 s.
4. Salata E. Doshonalenie zowodowe nauczycieli / E. Salata. – Radom : Wyd. Politechnika Radomska, 2003.

Tereza Yanytska-Panek

PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL TEACHER IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE EDUCATION IN POLAND

This article describes a new kind of postgraduate education in Poland, which allows a teacher to gain qualification of certain subject or training required for the particular type of employment. This type of postgraduate education school has determined new opportunities, as it has been implemented through creative plans for teachers on implementing innovative ideas in teaching practice. It has been determined that postgraduate education is an investment in human resources, investment equivalent to, or even more, than material or physical investment. Two models of postgraduate education have been characterized – «consumer model» and «progressive model». «The consumer model» of postgraduate education is characterized by the specific pedagogical knowledge obtained in order to meet immediate needs related to the improvement of educational practice. The content of «progressive model» is a provision stating that only creative, advanced teacher who has social and psychological skills, is able to provide a personal and intellectual development of students. In addition, only the teacher, who is self-fulfilled, can fully shape their students need to self-realization. Based on questionnaires, interviews, conversations empirical data analysis is presented, these findings can be used in postgraduate education of preschool and primary school teachers: a clear concept of specialized training – the need to develop functional skills teacher; the concept of functional orientation – need more qualifications for teachers and activity forms of learning; innovation model – methods and forms that enable active and independent and the resulting individual needs to obtain broad knowledge and skills.

Keywords: *professional development, teachers, preschool education, primary education, postgraduate education, consumer learning model, progressive learning model.*

References

1. Janicka Panek, T. (2004). Skuteczność zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej po trzech latach reformy [The effectiveness of integrated early childhood education after three years of reform]. Warszawa: Wyd. «Fraszka Edukacyjna», 130.
2. Janicka Panek, T. (2010). Projekty badawcze w naukach społecznych (z teorii i praktyki) [Research projects in social sciences (from theory and practice)]. Skierniewice: Wyd. PWSZ, 217.
3. Оконь, В. (1987). Словник педагогичны [Pedagogical dictionary]. Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 368.
4. Salata, E. (2003). Doshonalenie zowodowe nauczycieli [Professional development of teachers]. Radom : Wyd. Politechnika Radomska.

Одержано 10.03.2017 р.